

Krigsopplevelser 1940 – 1945

Noen av befalingsmannen og kureren Peder Hanstad (1910 – 2004) sine opplevelser gjennom fem lange krigsår.

Peder Hanstad var på nøytralitetsvakt vinteren 1940 og ved krigsutbruddet elev ved troppsførerkurs på Hundtorp i Bardu. Han deltok i kampene ved Narvik frem til 6. divisjons demobilisering i juni 1940. Fra 1940 til 1945 var han involvert som kurer for norsk, svensk, britisk og amerikansk etterretning i grenseområdet mellom Norge og Sverige. Etter freden i 1945 hadde Peder en ledende posisjon i Hjemmestyrkene i Bardu.

Patruljeoppdrag

Natt til 10. april fikk 3 utvalgte skiløpere fra troppsførerkurset på Hundtorp i oppdrag å ta seg til Bjørnefjell for å få kontakt med major Omdals gruppe som var kommet seg ut av Narvik langs Ofotbanen. Etter å ha fått sydd kamouflasjedrakter av laken og hentet våpen hjemme i Sjørdalen la de ruten gjennom Isdalen til Bones og derfra videre gjennom Stordalen. En av patruljemannskapet ga opp i Stordalen, men Ludvik Aarhaug og Peder Hanstad fortsatte og nådde om kvelden frem til Bjørnefjell, etter å ha gått 6 mil. Major Omdal sendte den 11. april Ludvik og Peder vestover for å se etter en tysk patrulje som det ryktes var på veg mot Bjørnefjell. De overrasket patruljen og tok den under ild. Soldater fra major Omdals styrke kom til og sammen avvæpnet de patruljen og tok den til fange. Peder har gitt Lugerpistolene han tok fra den tyske patruljeføreren til forsvarsmuseet i Bardu. Etter å ha utført sitt oppdrag tok de seg natt til 12 april på ski tilbake med melding fra major Omdal til Brigadestaben.



Meldingen gikk i grovt ut på at major Omdal var klar til å «støtte angrepet fra flanken».

Med de norske styrkene i offensiven for gjenerobring av Narvik

En av instruktørene på troppførerkursen på Hundtorp, Kapt Forseth, var mobiliseringsdisponert som kompanisjef i Altabataljonen. Ved mobiliseringen tok han med seg Peder Hanstad og Ludvik Aarhaug som ordonnanser da han tok over kompaniet sitt. De var med Altabataljonen gjennom Fjordbotneidet. Hanstad ble med sin kompanisjef og bataljonsjefen for Altabataljonen som noen av de første ned i Gratangsbotn for å finne ut av situasjonen etter det tragiske overfallet på Trønderbataljonen. Tragedien hvor 34 nordmenn falt, derav tre kompanisjefer, 64 ble såret og 180 tatt til fange.

Videre var Peder med Altabataljonen over Kvernmo og frem til Gressdalen hvor han ble utnevnt til Sersjant og måtte overta som troppsjef i 2. bataljon IR 16 («Lyngen bataljonen»). Hanstad ledet sin tropp gjennom mange trefninger gjennom Gressdalen og Storebalak/ Kobberfjell frem til han ble skadet under rekognosering før et angrep like før demobiliseringen 7 juni 1940. Han fikk et streifskudd i skulderklaffen og kastet seg i dekning utfor en skrent. Han fikk akutt lammelse i ryggen og måtte dras tilbake av sine soldat kamerater.

Kurer for norsk og svensk etterretning

I august 1940, tok den svenske etterretningsmannen Karl Loven, som var gift med en kusine til Peder, kontakt og anmodet han om å være kontaktperson på norsk side for den svenske etterretningstjenesten. Møtet mellom dem fant sted i Laimo ved Tornetresk.

Hensikten var å innhente opplysninger om de tyske stridskreftene i Troms fylke og tilstøtende områder. Hanstad sa seg villig til dette, men da under forutsetning av at de opplysningene han ga også skulle komme Den norske legasjonen i Stockholm til gode. Det ble avtalt at Hanstad og Loven ikke skulle møtes direkte, men bruke en pålitelig svensk reindriftssame, Per Gaup, som mellommann.

Uavhengig av vær- og føreforhold møttes Gaup og Hanstad regelmessig og utvekslet informasjon i form av meldinger, skisser og film. Møteplassene var:



- Innset
- Odde i Altevatnet mellom Altehus og Livatnet
- Strømsstua ved Straumen på Altevatnet
- Vargeneset
- Leinastua
- Grenserøys 275 vest for Gevdna

Til de nærmeste møtestedene var det en dagsmarsj, og turen til møtestedene som lå lengst unna tok ofte flere dager. Om sommeren ble det benyttet båt over Altevatnet. Båten til Lappefogden ble mye brukt. Til grenserøys 275 gikk turen med båt til Storbukta, videre til fots gjennom Havggavuombe og Vaggi. Overnatting foregikk ofte under åpen himmel.

Om vinteren ble det benyttet ski, og det ble mange turer i dårlig sikt under vanskelige værforhold. Vanskeligst var forholdene om våren og høsten med skiftene føre og vanskelige værforhold. Mange turer ble gjennomført under ufattelig fysisk slit mens frykten for å bli oppdaget, hele tiden lå som en tilleggsbelastning.



Restene av «Karistasjonen».

For å ikke vekke mistanke på sine turer og opphold i fjellet fikk Hanstad utstedt lisens til å drive jakt og fangst samt grenseboerbevis fra lensmannskontoret i Bardu. Hans turer som kurer fikk dermed et legitimt preg dersom han skulle bli stanset av tyske streifvakter.

Oppfinnsomheten for ikke å bli tatt var stor og mikrofilmer som skulle smugles ble bla gjemt i rektum på ryper han hadde fangstet. I retur var hadde han med våpen, radioer og penger til den norske motstandsbevegelsen.

Fra 1943 ble man enige om at kontakten med Per Gaup skulle opphøre og den videre kontakt ble med Sepalsbasen «Kari».

Kurer for Milorg organisasjonen XU, norsk legasjon i Stockholm MI II og Office of Strategic Services

Høsten 1943 ble en base opprettet på fjellet Gaivarre på svensk side mellom Leina og Tornetræsk. Den fikk kodenavnet «Kari» og hadde bla en viktig radiostasjon med navnet «Brynhild» som sto i kontakt med London og fungerte som radiofyrtårn for allierte fly.

Både norsk, britisk og senere amerikansk etterretning var involvert i dette arbeidet. Fra 1944 ble Håkon Kyllingmark sjef for denne virksomheten som ble kaldt for «Sepals».

Peder Hanstad ble kontaktmann og kurer mellom «Kari» og grupper på norsk side.

Han hadde dekknavnet X-3 men brukte også andre bokstaver og tall.

Hanstads viktigste kontakter var politibetjent Grønnli på Bardufoss, Lensmann Fridtjof Hoel i Bardu, banksjef Jakob Paulsen på Sjøvegan og Cornelius Indseth i Salangsdalen. Senere ble lærer Erling Løkse og Ludvig Aarhaug med i arbeidet som kontaktmenn i Bardu.

Det ble opprettet flere møteplasser med «postkasser» eller direkte til «Kari». Beskjed om slike møter kunne komme med ulike særmeldinger fra London over BBC.

Særmeldingene kunne være: «Fjellfrosken skal møte», «Vi venter på far», «Hesteskyss klarer seg lenge», «Spenn hesten for ploget».

Fra 1943 fikk Hanstad falsk bære tillatelse på våpen fra den norske legasjon i Stockholm for å drive som jakt og fangstmann.

Frykt for angivere

Okkupasjonsmakten hadde patruljer i grensetraktene som delvis fulgte faste ruter og delvis streifturer. Hanstad ble ofte kontrollert uten at tyskerne fikk mistanke til ham. Legitimasjonspapirene var i orden, og han opptrådte på en rolig måte uten å provosere. Ved flere anledninger var det kun hans ro og snarrådighet som reddet ham ut av vanskelige situasjoner.



Belastningen hans kone Hilda, sønn Rolf og Alf opplevde der hjemme i konstant angst for at Peder skulle forulykke eller bli tatt av tyskerne var stor.

Dramatikk på Vargeneset

På tur tilbake fra «Kari» holdt det på å gå galt for kureren. Normalt la Hanstad fra seg det han fraktet med seg før han kom til en hytte eller møteplass. Det var snøfokk og dårlig sikt og denne gangen lot Peder være å legge fra seg en aluminiums hylse med penger han hadde i brystlomma på anorakken og som skulle til den norske motstandsbevegelsen. Med det samme han kom inn i gangen på hytta fikk han et våpen i brystet og ordre om at han var arrestert. En tysk patrulje på 5 mann sto klar i mørket inne i hytta. Til alt hell ble han ikke ransaket. Peder sa at han måtte fyre i ovnen slik at han kunne få seg noe varmt å drikke. Ha tok ut aska i ovnen og gikk ut med den. Idet han tømte aska vippet han ut aluminiums hylsa fra brystlomma og trødde den ned i snøen. Da han skulle føres ned til Innset tok han å la skiene sine der aska var tømt og idet han tok på bindingene klarte han å ta opp aluminiums hylsa igjen uten å bli oppdaget. Han fortalte etter krigen at han måtte få overlevert pengene til sine kontakter og kunne ikke la dem ligge igjen i fjellet. Peder fortalte at den tyske patruljen gikk i feil retning på veg mot Innset og at han måtte vise veg og gikk først og tråkket spor. Han ble tatt inn til avhør hos lensmannen som ikke kunne finne noe mistenkelig ved «fangstmannen». Pengene ble overlevert dit de skulle.

Mobilisering av hjemmestyrkene

Høsten 1944 kom Lars Øye (fra «Kari») til Peder og ba han organisere en Milorg gruppe. Han tok ut noen menn han mente var egnet og til å stole på, bla sin bror Theodor. Til sammen 15 – 20 mann.

I mai dagene 1945 var Peder informert om særmeldingene som skulle komme. Han hadde også gjort de andre i gruppa kjent med disse. Hans egen illegale radio fungerte ikke og han oppsøkte huset til en kar i dalen som hadde radio da han var medlem av Nasjonal Samling NS. Inne i stua satt det mange fra Sør-dalen og hørte på radio om de dramatiske ting som skjedde ute i Europa. Bla hadde Adolf Hitler tatt sitt eget liv. Roald Utgård som var der undret seg over hvorfor Peder kom dit og satt aleine på kjøkkenet og lyttet til radioen inne på stua. Særmeldingen kom. «Dette er London:» «Fjellfrosken skal møte». Peder dro straks innover til «Kari» med 5 andre fra Sør-dalen og Innset. Ett døgn etterpå kom 20 -30 andre fra samme sted. De fikk våpen og utstyr og begynte straks å transportere våpen, ammunisjon og annet utstyr ned til bygda. Til transporten brukte de rein. 50 trekk rein var involvert. Det gikk seint da det var NV kuling og dårlig føre. De var nede på Setermoen den 9. eller 10. mai seint om kvelden. Da de passerte Nydal i Østerdalen, sto hele familien ved vegen med et hjemmesydd norsk flagg på en stake. Min mor Astrid har fortalt at bestemor Margit sydde flagget da de fikk vite at krigen var slutt.

Peder Hanstad ble NK i Bardu Bataljon av Hjemmestyrkene som besto av ca 200 mann. Jan «Ståle» Gaare var bataljon sjef. Peder overtok som bataljon sjef fra juni 1945. De var utrustet med Engelske og Amerikanske våpen.

Peder Hanstad har deltakermedaljen fra kampene i 1940, Diplom fra Tjeneste i Hjemmestyrkene, Diplom fra Norge som takk for innsats i etterretningstjenesten, Diplom underskrevet av øverst kommanderende for de allierte styrkene, Dwight Eisenhower, «The name of Peder Hanstad has been placed on record at The Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force as being commanded for brave conduct while acting under my orders in the liberation on his country 1944 – 1945.»



For sin innsats for svensk etterretning fikk Peder Hanstad Nordstjerneordenen tildelt av den svenske ambassadøren til Norge i en alder av 92 år.

Skrevet av Kjell Hanstad

Kilder:

Peder Hanstad

Håkon Kyllingmark

6.divisjon skriv av 24.06.2002

Gunnar Pedersen, Tale fra 50 års markering etter at okkupasjonen tok slutt

Gunnar Pedersen intervju med Peder 23.08.1972

Olav Ravn, Oppklaring og sikring –norske patruljer drar ut

Elise Strømseng, Hvordan foregikk motstandsarbeidet blant sivilbefolkningen i Bardu under 2.verdenskrig?

Fjellkrigen 1940, en ukronet seier

Artikkel Vi Menn

Artikkel i Nordlys 3 juli 1999

Artikkel Nye Troms 13 juni 2002

Artikkel Nye Troms 21 nov 2002